

Eidsvollsmennene

– en utstilling om prosessen bak det berømte maleriet «Eidsvold 1814»

av Monica Mørch

Norges mest kjente historiemaleri, «Eidsvold 1814», malt av Oscar Wergeland er i dag et nasjonalt symbol der det henger i stortingssalen. I arbeidet med bildet gjorde Wergeland grundige undersøkelser og malte en rekke portrettskisser av eidsvollsmennene. Av disse er 17 bevart. Norsk Folkemuseum stiller nå ut skissene. Disse kan du se helt gratis i Besøkssenteret ved inngangen til utstillingen om den gamle stortingssalen.

Maleren Oscar Arnold Wergeland (1844–1910) er knyttet til hendelsene på Eidsvoll gjennom sin farfar, Lars Johan Wergeland. Han var bror til presten og eidsvollsmannen Nicolai Wergeland, som igjen er far til de mer berømte barna Camilla, gift Collett og Henrik Wergeland. Det er kanskje heller ikke tilfeldig at grandonkelen har fått plass i maleriet. Presten Nicolai Wergeland var litt av en møteplager under riksforsamlingen. Han står ganske sentralt i maleriet, i døråpningen bak Falsen som står og leser fra utkastet han holder i hånden.

70 ÅR ETTER

Maleriet av Eidsvollsmennene ble bestilt av korpslege Lorentz Ring (1832–1904) i 1882 og ferdigstilt i 1885. Det var 70 år etter at riksforsamlingen skrev Grunnloven. En ny politisk dreining var i emning; «Eidsvold 1814» ble malt samtidig som den politiske striden om parlamentarismen raste i Norge i 1880-årene. Skulle statsrådene stå ansvarlige for sine handlinger i stortingssalen? I følge Grunnloven valgte kongen selv sitt råd, og statsrådene fikk ikke møte i Stortinget. De unngikk dermed spørsmål og kritikk fra stortingsrepresentantene på tinget. Stortinget ønsket å endre på dette, men regjeringen og kongen var motstandere av å lovfeste dette.

Da kongen i 1872 nektet å sanksjonere en lov Stortinget hadde vedtatt om at statsrådene skulle ha møteplikt og stå ansvarlige ovenfor Stortinget, tilspisset maktkampen mellom konge og storting seg.

Stortinget mente at kongen og i realiteten regjeringen, kun hadde utsettende vetorett (rett til å forkaste lovforslag) i grunnlovssaker. Men kongen og regjeringen mente vetoretten i grunnlovssaker var absolutt, og nektet å godkjenne vedtaket. Striden fortsatte og kong Oscar II nektet for tredje gang å innarbeide møteplikten i Grunnloven i 1880. Stortinget hadde vedtatt det samme grunnlovsforslaget tre ganger – i tre forskjellige storting, etter valg – og med det var kongens vetorett ikke lenger gjeldende. Av taktiske grunner ble saken utsatt til etter stortingsvalget i 1882 for å sikre flertall.

PARTSINNLEGG?

Parlamentarismen, at regjeringen står ansvarlig overfor Stortinget, ville endre Grunnlovens maktfordelingsprinsipp. Wergelands maleri har blitt tolket som et innlegg i debatten, som et forsvar for å bevare Grunnloven.

Fordi Lorentz Ring som bestilte bildet i 1882, er blitt tillagt konservative sympatier. Han skrev i gavebrevet til Stortinget

14. mai 1885 at han ønsket et maleri av riksforsamlingen som hadde vedtatt den gjeldende grunnlov. Ring ønsket at bildet ville «være et Værn om den Forfatning» som ble vedtatt på Eidsvoll i 1814.

I Wergelands maleri er det tre elementer som kan vise til samtidens store politiske strid. Det første er tidspunktet maleriet skildrer. Falsen holder et ark hvor det eneste tydelige er «§115». Den paragrafen ble drøftet og vedtatt 11. mai. Etter redigeringen ble den til §110, som slår fast at Grunnloven kun endres gjennom et kvalifisert flertall, hvor stortinget stemmer over et forslag som er foreslått av forrige stortingssesjon. Av alle viktige paragrafer som ble diskutert under Riksforsamlingen er det denne som trekkes frem. Det var neppe tilfeldig.

Det andre er hvordan Wergeland plasserer sorenskriver Christie, som vender seg mot og ser strengt på betrakteren av maleriet. Christie var ikke medlem av noen komité på Eidsvoll, men ble fast sekretær under riksforsamlingen. Han spilte en desto større rolle under det ekstraordinære stortinget høsten 1814. Christie var stortingspresidenten som ledet forsvaret av Grunnloven i forhandlingene med Sverige om en union. At det knapt ble endringer i Grunnloven tilskrives Christies faste ledelse høsten 1814. Dermed fortjente «Grunnlovens forsvarer» en sentral plass i maleriet «Eidsvold 1814».

Tredje pekepinn er mannen i uniform til venstre i bildet. Oberst Diderich Hegermann var medlem av konstitusjonskomiteen og utformet siste del av §115 som ble behandlet i møtet som er gjengitt på maleriet. Hegermann satt ikke slik Wergeland har plassert ham. Under riksforsamlingen satt representantene i alfabetisk orden etter amt og kjøpsted de var valgt fra. Hegermann representerte Oplandske Infanteriregiment. Ut fra teorien om tre benkerader satt han vekk fra presidentpodiet; dermed helt dekket av de andre representantene, og knapt synlig i vinkelen Wergeland anla for sitt historiemaleri.

De tre fremtredende mennene i komposisjonen i maleriet, er alle knyttet til forsvaret av Grunnloven. Dette kan relateres til den politiske striden i 1880-årene, parlamentarismen, og endringen av prinsippene som nok mer var slått fast i Grunnloven.

Det endelige maleriet er et partsinnlegg, mot parlamentarismen – mot å endre Grunnlovens ånd. Da maleriet var ferdig og ble hengt opp i stortingssalen i 1885 var striden over, parlamentarismen var i prinsippet innført. Dermed er det som en gjengivelse av eidsvollsmennene og riksforsamligen bildet mest av alt er kjent for.

(Forts. s. 40)

Det ferdige maleriet av Oscar Wergeland «Eidsvold 1814», har hengt i stortingssalen siden 1885. Foto: Teigens Fotoatelier/Stortingsarkivet.

Oberst Hegermann med hendene hvilende på sabelen plasserte Wergeland sentralt i det endelige maleriet. Foto: Anne-Lise Reinsfelt/Norsk Folkemuseum.

Wergelands portrettskisse av Teis Lundegaard. Foto: Anne-Lise Reinsfelt/Norsk Folkemuseum.

(Eidsvollsmennene ... fra s. 38)

FORARBEIDENE

Skissene som nå stilles ut på Norsk Folkemuseum, eies av Eidsvoll 1814. Utkastene fører oss tett på noen av de viktige aktørene fra april- og maidagene i 1814 som skapte Grunnloven. Oscar Wergeland møtte aldri noen av eidsvollsmennene. Han måtte male skissene ut fra eksisterende portretter og fotografier av representantene på deres eldre dager. Skissene viser Wergelands kunstneriske fortolkning av personlighetene. Vi fornemmer mennesket bak de strenge herrene på det ferdige maleriet i stortingssalen – det som vi alle kjenner så godt fra utallige gjengivelser.

Wergeland plasserte representantene på tre benkerader. De omfattende undersøkelsene i forbindelse med restaureringen av Eidsvollsbygningen til Grunnlovsjubileet i 2014, konkluderte med at det var to og ikke tre benkerader. Vinduene hadde langt større ruter, og det var ikke rokokkostoler i rikssalen, slik vi ser på maleriet. Veggene var heller ikke bare hvitmalte, men påført stenkdekor for å skape en illusjon av mur.

Maleriet «Eidsvold 1814» er den eneste fremstilling av riksforsamlingen. Derfor er maleriet brukt gjentatte ganger som illustrasjon på begivenheten i 1814. I en forholdsvis hard konkurranse med Munch, er likevel «Eidsvold 1814» Norges mest kjente historiemaleri. Den sentrale plasseringen i Stortinget gjør at maleriet ofte blir med når det i media refereres fra politiske saker. Maleriet er så integrert i stortingssalen at det lett glemmes at det først ble hengt opp 19 år etter at salen var ferdig i 1866. Før hang det bare et skjold med riksløven på veggen. Maleriet var tiltenkt plassen bak presidentpodiet, det kommer også frem i komposisjonen. Slik møtes to forsamlinger – riksforsamlingen fra 1814 det til enhver tid sittende storting.

NY UTSTILLING

Utstillingen av skissene vises i Besøkssenteret ved trappen og heisen som er inngangen til utstillingen på mesaninen til den gamle stortingssalen. Stortingspresident Olemic Thommessen åpnet utstillingen 11. mai 2016.

Dette er også anledningen til å se nærmere på den gamle stortingssalen; Her holdt Stortinget sine møter fra høsten 1814 og frem til 1854. Det er i år 150 års jubileum for Stortingsbygningen, som stod ferdig i 1866. I anledningen er det en rekke markeringer, ny bok, utstilling og omvisninger. Les mer på www.stortinget.no

Monica Mørch er historiker og konservator i kulturhistorisk seksjon på Norsk Folkemuseum.

KILDER

Torkjelsson, Eivind 2015. Maleriet Eidsvold 1814. Utstillingskatalog, Stortinget.

www.stortinget.no

Flere portretter er malt på samme store plate.

Skissene er skåret ut i ettertid.

Hullene viser at platen har vært spikret opp under maleprosessen.

Konservering av skissene til maleriet «Eidsvold 1814»

av Lone Ørskov

Konservering og ny innramming av de 17 skissene startet i 2011. Arbeidet ble utført i samarbeid med papirkonservator, malerikonservator og rammemaker. Før konserverende behandling ble skissenes tilstand vurdert i sammenheng med beskrivelse av teknisk oppbygging av skissene.

Skissene hadde i mange år vært montert inn i rammer bak glass, hvor glasset lå trykt inn på malelagene, med fare for å skade skissene. Dette var et av argumentene for å demontere, konservere og få etablert nye monteringer med ramme og glass. Hensikten var å etablere avstand mellom glass og bilde inne i rammene.

Skissene er malt på papplater, som opprinnelig har vært del av større plater. Noen kanter har beskjæring, som tyder på at kantene er håndkuttet. Under tilstandsvurdering ble det også verifisert at noen av bildene var malt på samme plate og skåret ut etterpå.

Papplatene har også spor av å ha vært spikret opp under maleprosessen. Det er registret spiker huller på samtlige plater. Festet mellom lagene i pappen og øverste malelag fungerte ikke flere steder lenger. Tap av malingslag ble også registrert. Pappen var flere steder «knekt». Malelagene var skitne, siden bildene flere år hadde vært oppbevart uten innramming og under fuktige forhold. De ble heller ikke konserverert før den første innrammingen.

Skissene er malt med olje direkte på papp, som først er grunnet med lim. Dette er for å unngå at pappen trekker ned for mye av malingen under selve maleprosessen. Pappen er i noen tilfeller strøket med en asfaltlignende farge på baksiden. Flere av skissene er forsterket bak, og ved noen av skissene er forsterkningen fjernet.

Maleteknisk er skissene malt i en rask teknikk, med enkle brede strøk, noen steder med pastose malelag kombinert med sterk fortynnet farge. Dette gir skissene et umiddelbart uttrykk.

Vi finner registrerte påskrifter, blant annet Oscar Wergelands signatur, oftest malt med mørk maling, samt navn på malte personer skrevet med blyant.

Den konserverende behandling og ny innramming ble ferdigstilt i 2012. Skissene har siden vært utstilt på Eidsvoll 1814. I forbindelse med jubileet for maleriet, som skissene er forlegg for, ble de i 2015 utstilt på Stortinget. Utstillingen ble demontert og flyttet til Norsk Folkemuseum i januar 2016.

Lone Ørskov er malerikonservator NKF-N i Konserveringsavdelingen i Stiftelsen Norsk Folkemuseum.

Alle foto: Lone Ørskov.

Papplagene sprekker opp.

Under konserveringen ble skader reparert og skitten malelag renset.

Wergeland navngav og signerte skissene.